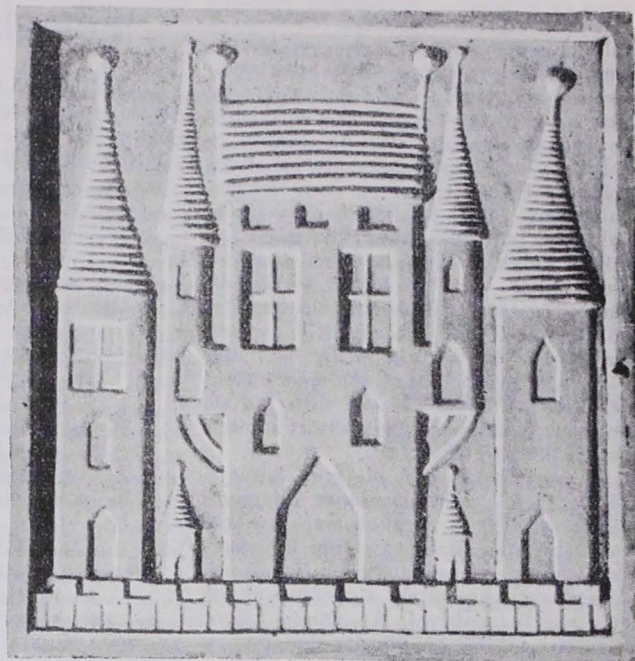

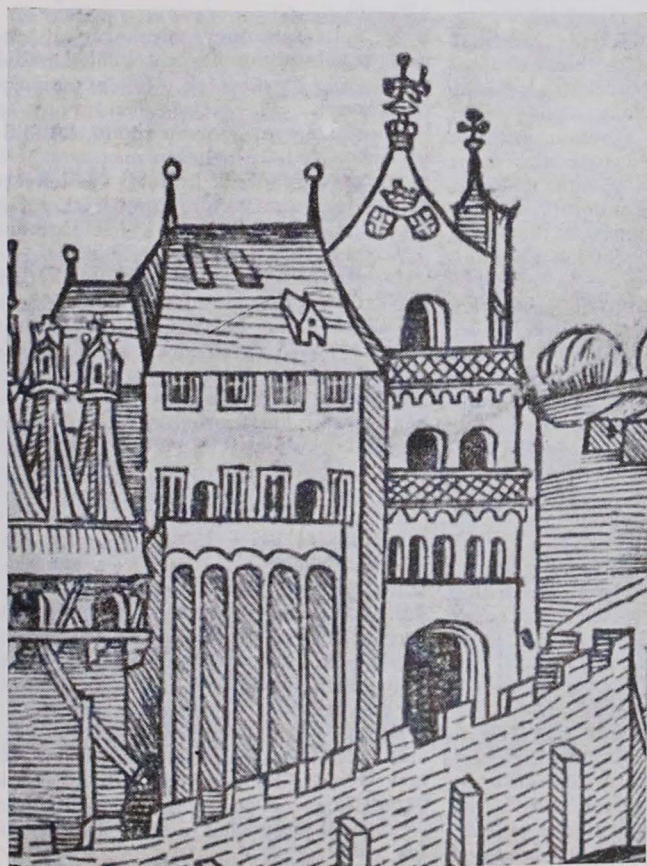
Zsigmond-kori kályhacsempe, a Hidegkútiútról.
(Művelődéstörténeti Múzeum)

Печный Кирпиг из века Жигмонд, ул. Хидекути.
(Культурно исторический музей.)

Carreau de faïence de l'époque de Zsigmond trouvé sur la
route de Hidegkút. (Musée de l'histoire de la culture

Világi építészet legkorábbi ábrázolása budai kályhacsempén

A XV. század a magyar kerámia fejlődésének történetében kimagasló szakot jelent.

Az ipari termelőerők fejlődése Magyarországon a XIV. század közepétől kezdve gyorsul meg. Ennek a fejlődésnek eredményei bontakoznak ki a XV. században a lakáskultúra területén is. A városi kézművesek száma emelkedik, új iparágak keletkeznek s a régi iparágakban a technika fejlődik. Középkori kerámiánk, az utolsó évek régészeti kutatásának tanulsága szerint a fejlődésnek ugyanilyen hirtelen meggyorsulásáról tanuskodik. Használati konyhai edények mulják felül a megelőző kor kerámiáját, formagazdagságuk pedig — a díszítőmotívumok sokféleségével is szembetűnő fejlődést mutat az előző korokéval szemben.

Kályhacsempe gipsz rekonstrukciója.

Гипсовая реконструкция печного кирпича.

Reconstruction en gypse d'un carreau de revêtement de cheminée.

Részlet a Schedel-féle krónika Budát ábrázoló fametszetéből. 1470 körül.

Деталь из гравюры на дереве, образующей Буду, (Шедел-кроника, около 1470.

Détail de la gravure sur bois de la chronique Schedel, représentant Buda. Vers 1470 environ.

Óbuda nagy pecsétje. XIV. sz.

Большая печать Обуда. 16. век.

Seau de Óbuda. XIV. siècle.

A XV. század első felére tehető az a kályhacsempe is, mely a magyar anyagban a világi építkezés motívumait első esetben használja fel. Ez a típus eddig csak a budai és visegrádi ásatások leletanyagában fordult elő, de ezeken a helyeken annál nagyobb számban. Visegrádon, a fellegrádban és az ú. n. Mátyáspalotában zöld- és barnássárgamáz, valamint mázatlan fehér kivitelben készített kályhák állottak. Ilyen díszítésű csempékből — többek között — Garády Sándor ásatásai a Hidegkúti-úti kastélyból tártak fel sárgamázos példányokat. Az utolsó év ásatása pedig a budai várban hozott felszínre zöldmázos töredékeket. Az egyik töredék arra mutat, hogy ezt a kályhacsempét áttört kivitelben is készítették.

A csempe készítési idejének korát a visegrádi fellegrádból való és Zsigmond címerével ellátott darabok alapján határozhatjuk meg. Ezek az előbbi típusúakkal teljesen azonos anyagból és azonos technikával készültek s lelőhelyük is megegyezik azokéval. A gyártás helyét a kivitel sokfélesége rögzíti Buda, vagy esetleg Visegrád területére.

A középkori fazekasmester ezt a csempét a helyi világi építészetből vett formák alapján, minden bizonnyal a XV. században Budán álló házak, tornyok, városkapuk építészeti elemeinek felhasználásával készíthette, mert a külföldi kályhacsempe-anyagban hasonló, vagy akár csak rokonjellegű megoldás nem található ebben a korban. Külföldről behozott darab másolására, vagy külföldön látott hasonló darab hatására tehát nem is gondolhatunk.

A két legkorábbi emlék, melyek a budai, ill. valószínűleg az óbudai várat ábrázolják: Óbuda nagy pecsétje, ez a XIV. századból származik és Buda 1470 körül készített fametszetű látképe, mely a Hartman Schedel-féle krónikában 1493-ban jelent meg. Mindkettőn viszontlátjuk azokat az elemeket, amelyeket a kályhacsempén is megfigyelhetünk: a magas nyeregtetőt, a gerincek sarkain és a tornyokon magasbanyúló, gömbökben végződő díszeket, keresztosztásos négyszegletes ablakokat, kváderkövekből rakott oromzatos várfalat. Láthatjuk rajtuk a későgótikus építészet ama jellemző sajátosságát, hogy a vartornyok már elvesztik korábbi hadászati jelentőségüket és felhasználásuk reprezentatív, dekoratív jellegűvé válik.

A csempén látható részeket egy bizonyos budai házzal, toronnyal, városkapuval, vagy akár a budai XV. századi városkép egy bizonyos részletével azonosítani természetesen túlzás lenne. A kályhacsempéknek inkább dekoratív hatásra törekvő beosztása, egy ilyen kályhának a gyakorlati célt betöltő szerepe mellett megkívánt reprezentatív jellege már magában is kizárja ennek lehetőségét. Az azonban valószínűnek látszik, hogy a fazekasmester a budai világi építészet XV. században látható részleteinek ismeretével, ezeknek felhasználásával készítette el megoldásában egészen újszerű és témájában elsőnek jelentkező kályhacsempéjét. Technikai értékeivel és formabeli megoldásával ez a csempe egyik jellemző tárgyi bizonyítéka annak a fejlődésnek, amely a feudális civilizációba való átmenet korában lejátszódott.

Holl Imre.